

A TÖRÉSPONTIG – ÉS TOVÁBB

Kovács Lajossal az emigránslétről • az erőről és a kétkedésről • a természetes létezésről • a kívültre kerülésről • a törvényszerű szenvedésről • a mutatóványokról • a boldogságról

— Egy ágy, egy asztal, két szék. Az ágyon egy hálózsák, az asztalon néhány konzerv, a falon egy kép: a családod. Ez a te szobád. Illetve egy szoba a Miskolci Nemzeti Színház színesszínházában. Most miskolci színész vagy. Amikor találkoztunk, valami olyasmit mondtál, ezt megjósoltad húsz évvel ezelőtt. Pontosan mit is?

— Ezt, amiben most élek. Azt, hogy emigráns leszek.

— Ird le ezt a húsz évvel ezelőtti fiatalembert!

— Egyedül voltam és mindig úton. Éreztem az erőt magamban. De hogy ez az erő formát öltösn, tizenkét évnek kellett eltelnie. Békéscsabán. Az első munkáim után kételkedés fogadott. Nem értették, ki ez a fiú. Az ottani színészekben azt láttam, csak szakmát csinálnak. Én minden munkában expresszivitásra törekedtem. Erősen érezkeltem a teret. A teret, amit én a mozgásommal, a testemmel irányítottam, a tér pedig visszahatott rám. Állandó, intenzív kapcsolatban voltam a helyzetekkel.

— De ez a helyzet — tizenkét év kis szerepekben Békéscsabán — számadra intenzíven rossz lehetett.

— Az én pályámat két részre lehet tagolni: az említett tizenkét évre és az azt követő évtizedre. Csabán mindig telt ház volt, és mindent elfogadtak. Ez nekem nagyon gyanús volt. A színpadon hallgatóságos megegyezéssel olyan dolgok történtek, amik tőlem idegenek voltak. Szólt a rendező: „Próbaszünet!” Bejöttek a díszítők. Na, ez volt a legizgalmasabb periódus. Amikor ők dolgoztak, akkor a színpadot előntötte a természetes létezés. Volt, aki szögelt, volt, aki ácsolt vagy két lécet összeillesztett. Amikor aztán visszajöttek a színészek, attól kezdve semmit nem értettem.

— Főiskolás társaidat „értetted”?

— Nem voltam igazán jó főiskolás. Nem tudtam azt az azonnali készenlétet, amivel hozták a helyzetgyakorlatokat. Mintha előzőleg már elvégezték volna egy színművészeti főiskolát.

— Minden szavad azt sugallja: már a kezdetektől „kilógsz a sorból”. Kilógsz a főiskolai osztálytársak közül, a békéscsabai színpadról.

Apa, miért nem lőttél?

— Vissza kell menni oda, ahonnan származom. Apám kinn volt a Donnál, híradós szakaszvezetőként. Úgy jött vissza, hogy egyetlen töltenyt sem lőtt ki a pisztolyából. De hallgatott. Ha ő ott kilép a senkiföldjére, hátulról talán hamarabb lövik le. Lőni ő

nem akart, prédikálni meg minek. Én aztán megkérdeztem tőle: „Apa, miért nem lőttél?” Furcsán, távolbanzően elmosolyodott. Tőle ezen a psziszívításon, a dolgok eltűrésén, kibírásán kívül más útravalót nem kaptam. Talán valamiféle tartást, büszkeséget láttam rajta megcsillanni.

— Ez nem válasz az eredeti kérdésre: miért kerül az ember kívültre?

— Amikor sportoltam — futottam —, ki volt mérve minden. Tiszta körülmények között tudtam győzni vagy veszíteni. Amikor bekerültem a főiskolára, minden megváltozott. Láttam azt, hogy mások nagyon könnyen csinálnak meg dolgokat. De úgy, hogy az volt az érzésem, semmi közülük nincs hozzá. Abban biztos voltam, hogy ez nem út, nem folytatható, nem viszem semmilyen irányba, ez „kész” van, befejezett. Én nem tudtam az adott helyzeteket könnyedén, kapásból megoldani. Felidézek példaként egy helyzetgyakorlatot: várakozás, találka. Rám került a sor, cigarettát kértem. Miután sportoltam, azt sem tudtam, mi az a cigarettá. Ezt most végigszívtam. Aztán körülnéztem, és miután nem találtam hamutartót, ott pedig nem tartottam, hogy eldobjam a csikket, nos, a bal alsó karomom elnyomtam a cigarettát. Akkor nagyon sok minden eldőlt.

— Mi történt ezután?

— Kimentünk az utcára, valaki mellém somfordált, és nagyon óvatosan azt mondta: „Hát, te örült vagy.” Pedig ez egy roppant egyszerű dolog volt. Kipróbálok a kezeden a cigarettát. Ez volt az én helyzetgyakorlatom.

Ha a töréspontot kibírod

— Két nagyon tehetséges és méltán sikeres fiatal színész mondta nekem, amikor téged néhány évvel ezelőtt Woyzeckként látott: „Valószínűleg ez a színészet, de ha ezt mi tudomásul vesszük, akkor ebben a pillanatban abba kell hagynunk a színészetet.”

— Amit mondtak, az életveszélyes dolog — de rágn vonatkozik. Nekem kell talán abbahagyni. Meddig fogom bírni az állandó töréspont-közelséget? Az elmúlt tíz évben majdhogynem minden előadás után eszembe jutott ez. Amikor ott fekszem a végén, akár az Emigránsokban, akár IV. Henriként, azt gondolom: ezt az utat, ezt a szenvedést nem lehet kibírni. Van egy határ, amikor azt mondd: nem. De bele kell menni újra és újra, hiszen ha a töréspontot kibírod — ez nagyon fontos —, akkor talpon maradsz. Ez a

két srác nem hagyhatja abba, nekik is, másoknak is a töréspontokon kell leg-erősebbnek lenniük.

— Szervedést mondtál. Törvényszerű a szenvedés?

— Igen, hogyné. Kizárólagosan. Már ami az én dolgomat illeti. Sokszor írták, hogy a fickó margón lévő, lecsúszott értelmiségiek sorát játszotta el. De ha jól megnézzük, ez a margó nem egy ember extrém esete, ezen a margón százezrek, milliók vannak. És ők bizony szenvednek. Kutyalakémenyen. Ahhoz, hogy közel kerüljek az emberekhez, én nem játszhatok. A drámai mag és folyamat tökéletes elemzése és rögzítése után, az előadáson azt már elfelejtve meg kell élnem a szerepet. Mindenféle taktikázás és színészkedés nélkül — és ez fájdalmasan nehéz.

— Ez jó neked?

— Ez nekem egyáltalán nem jó. De nem tehetek mást. A szenvedés értelmének, az áldozat értelmének felfedezése ez, amiből azt hiszem, egyenesen következik a szeretet felfedezése. Az áldozat lényege éppen az, hogy a sikerek világában látszólag semmit nem érsz el. De az ember létének értelme túlmutat ezen a világon, ezeken az esetlegességeken, mint például a siker. A magára maradt, a kiszolgáltatott, az egzisztenciális úrbe jutott embert szólítottam én meg mindig ezekben a munkákban. Ez a munka számomra hasonló a futáshoz. Futás közben szoktam magamnak mondani: „Fiú, ha megállsz, meghalsz.” Néha lassítok, mert nem bírom. De nem akarok megállni, mert az számomra aznap csőd.

— Pályád második évtizede hozta a nagy szerepeket, az igazi munkákat. A munka vállalása viszont — ahogy mondtad — a szenvedés vállalását jelent. Vagyis ez az évtized nagyobb szenvedéssel, tehát rosszabbul telt, mint a korábbi...

Éljen Hamlet!

— Ez nem egészen így van. Ha a testemet, idegrendszeremet, teherbírástomat, ember-palackba zárt lényemet tekintem: valóban, ez a munka egyre győtrőbb. De éppen a munkákkal mindennek értelme lett. Egy-egy előadás után ezt pontosan észleltem. Amikor például az Emigránsokban a végső állapotban XX-ként feküdtem az ágyon, egy kéz megsimogatta a homlokomat, máskor egy piros szeg-

„Néha lassítok, de futok tovább” (Fotó: Konez Zsuzsa)

fűt láttam a lábam előtt, leveleket kaptam, emberek ültek velem szemben, és hosszan, szeretettel néztek. Vagy a Hamlet után, emlékszem, bandukoltam az úton, és utanam kiabált egy kisfiú: „Éljen Hamlet!” Akkor egy kicsit megfordultam, visszanéztem, és talán még el is mosolyodtam. Hiszen, persze, hogy éljen Hamlet. Van itt egy másik dolog is. Említettem a képet a falon. A családi életem összefonódik ezzel az XX-i emigráns-helyzettel. Ha nem is külföldön voltam vendégmunkás, mint Mrožek darabjában, de Szolnokon, Veszprémben, Szegeden, Debrecenben és most Miskolcon. A családom pedig Gyulán van. Nyolc évvel ezelőtt XX-ként belevágtam a bicskát a konzervbe. Akkor nem tudtam még, hogy nyolc év múlva itt Miskolcon én magam, Kovács Lajos is belevágom a konzervbe a bicskát, látod, ott van az asztalon. Na nem egy kutyaedelbe, mint a darabban. Egyelőre.

— Eljutottunk a jelenhez, Miskolc-

hoz. Itt Kaspart játszod, aki szintén áldozat, a manipuláció áldozata.

— Tisztázzunk valamit: én nem vagyok áldozat. Öntörvényeim szerint éltem, ez azt is jelenti, hibákat, bűnöket követtem el. Kaspar ártatlan, én nem vagyok az. A darabot, illetve az előadást sokan intellektuális csemegének, abszurdnak, örök emberinek, ádáminak, egyetemesnek tartják. Ez igaz, de Kaspar nemcsak a múlt, az egyetemesre ad értelmezést, hanem a jelenre, az eddigire is. Konkrét történeti korszakról is szó van. **Eörsi István** nem véletlenül fordította le éppen ezt a darabot és éppen akkor, amikor a Kádár-korszak langyos állóvízében boldog megelégedéssel lubickoltunk. Mindenki a maga jámbor módján tette a dolgát. A színház mint lábfürdő, mint öntükrében tetszelgő, önmaga okosságának hitéből kigyógyíthatatlan, elkészült, befejezett struktúra. Kaspar mintha ezt is számon kérné rajtunk. A manipulációs

törekvés nem múlt el, a hatalom struktúrája még nem alakult át, sőt, most vannak a legnagyobb mutatóványok.

Ne gyere ki, kisfiú!

— A szenvedés az az állandóság, ami szerencsés esetben — a második évtized nagy szerepeiben: Jerry, Hamlet, Meier, Ványa bácsi, Woyzeck, Oszlopos Simeon... — formát tudott ölteni?

— Igen. Színpadi konstrukcióba került. Ez persze továbbra sem békés állapot. Az emberek békességre, nyugalomra, csöndre vágnak. Mélyen tiszteletben tartom ezt a vágyat, hiszen én is így szeretnék élni.

— Fel tudsz idézni egy békés, nyugodt pillanatot az életedből? Olyat, amire magad is vágysz?

— ...Igen, ez a gyerekkor. Látok egy kisfiút a szobában, ahogy benn ül, valamit ír, és ahogy lapoz, akkurátusan kisimítja a füzetlapot. Akkor egy kicsit maga elé néz, töpreng. Kint pedig, az ablakon túl ezt egy jégarcú ember figyeli. Aki azt szeretné — nem mondja, csak látszik rajta —, hogy „ne gyere ki, kisfiú. Onnan ne gyere ki!” Ez a jégarcú ember elindul, és amikor rosszat csinál, hátranéz, és a kisfiú ott jön mögötte, a fejét ingatja, és szelíden mosolyog.

— Ezek szerint a kisfiú kiment a szobából. Mit írt, amikor még bent ült?

— Az a lap üres. Fehér. A kisfiú csak ül ott, és boldog. Olyan ez, mint amikor elmegyek haza, beülök az előszobába, és nézem, hogy nő a fa. Az a jó öreg fa, ami már abszolút nem nő persze, de én mégis nézem, hogyan nő. Nézem, ahogy az ágak mozognak, ahogy fúj a szél, és akkor boldog vagyok. Na persze, én akkor is boldog vagyok, amikor játszom.

— A boldogságnak van köze a kellemetlenséghez?

— Nem, a kellemesség átmeneti, divatos dolog. A boldogság kiterjesztett madár, ami folyamatosan repül. A boldogság tehát folyamatosan jelen van — jelen kellene hogy legyen.

— Térjünk vissza a beszélgetés kezdetéhez: húsz évvel ezelőtt tudtad, megjósoltad ezt az emigráns-létet. Most mit jósolsz? Másképp fogalmazva: lehet-e még közelebb kerülni a törésponthoz?

— Hát ez az, ez a kérdés.

— Van-e még hely, van-e még idő?

— Ó, ezt nem tudom. Most minden változik. De én egy megváltozott színházi struktúrában is arra fogok figyelni, ne veszítsem el a valóságot — és magamat. Ugyanaz maradok. Hogy én ezt meddig bírom? Most nem tudok jósolni. Változás következik mindenképpen. De ebben a változásban is — én én leszek. Tovább kell futnom.

Bérczes László